

KŐRÖSSI P. JÓZSEF

Nyomornegydóra

Te szegény

A mai Ady Endre Elméleti Líceum a Moscovei utca 1-ben (nekem Majomsziget) valamikor a hetvenes években a Mogyorós Sándorról Alexandru Moghioroşra románosított magyar pártaktivistának és román kommunistának a nevét viselte. Na, ekkoriban jártam én ebbe a gimnáziumba talán egy fél évet se, amíg ki nem rúgattam magam. Ebben, a még nem Ady nevét viselő iskolában megkergettek. Ladányi Mihály, a csavargó, a piás, az árokban alvó részeges disznó költő *Dobszóló* című verseskönyvét olvastam éppen. Persze, a pedellus, az iskolaőr, aki megkergett, ezt nem tudhatta, csak azt, hogy már sötét van, és én még mindig az iskolapadban ülök és olvasok. Minden este végigjárta a folyosókat, benyitott az osztálytermekbe, lekapcsolta a villanyt, télen ellenőrizte a kályhákat. Fával fűtöttünk. Azt hiszem, ott akartam aludni, ami illet is volna a helyzethez, meg az én akkori világomhoz. Az osztálytermünk Kufsteinnal, a könyvtárral volt szomszédos, ajtó is volt a két terem között, amit soha nem nyitottak meg. A néhány napra kicsapott diákok az egy-két-három napos büntetésüket itt tölthették le, papucsban. Ezért neveztük el a könyvtárt Kufsteinnak, ahol az elítéltet, például Ara-Kovács Attilát (a későbbi, Romániában egyetlen szamizdat, az *Ellenpontok* alapítóját, májusban megválasztott EP-képviselőt) gyakran látogattuk.

Nem engem akart, a könyvet kérte. Én meg nem adtam. Nem adhattam, mert nem az enyém volt. Kölcsönkönyvet nem ad csak úgy oda az ember egy idegennek. A pedellus idegen, a portás idegen, az iskolaőr idegen. A portás az ajtóban, én a könyvvel a kezemben, ami akkor még Szlafkay Személy Attila tulajdona (később azt hazudom neki, hogy nem találom, és megtartottam magamnak). Megyek a pedellus járőr felé, mintha engedelmeskednék. Odaérek, áttörök rajta, kifutok mellette. Nem bukott fel, futott utánam, kergetőztünk.

KŐRÖSSI P. JÓZSEF (1953, Nagyvárad) költő, szerkesztő, könyvkiadó. A budapesti Noran Libro könyvkiadó vezetője, a Törzsasztal estek állandó résztvevője. Legutóbbi kötete: Csendes ulti – tíz ülésben (Budapest, 2014).

Két-három hónapja, szeptemberben költözött az osztályunk ebbe az épületbe, miután a régióban, a kettes számú, Samuil Micu Klein utcai iskolában, a református templom mellett, megszűnt a magyar nyelvű oktatás, és a magyar gimnáziumi osztályokat a városban mind ebbe az épületbe, a későbbi, a rendszer-váltás utáni Ady Endre Elméleti Líceumba zsúfolták. De akkor még Alexandru Moghioroş. Gyakran megtette ezt, gondolom központi utasításra a város vezetése: megszüntették a egyes tannyelű iskolákat, és kevesebb osztállyal indítottak teljesen magyar nyelvű általános iskolát, gimnáziumot. Majd két-három év múlva, mondván, hogy nincs helye a szegregációnak, szétosztották a magyar osztályokat a román iskolákba, ismét kevesebb magyar osztályt indítva. Így kerül-tünk mi talán 1970-ben vagy '71-ben a 2-esből tanárostul a 3-as iskolába, a nagyszalontai Mogyorós Sándor-ról románosított Alexandru

Moghioros̄ba, és lettünk a város egyetlen magyar nyelvű gimnáziuma.

Az egykori Orsolya-rend többszintes, sokfolyosós „iskolakolostorának” labirintusában nem ismertem ki magam, előfordult, mint a burleszkben, hogy az engem üldöző iskolaőrrel szembefutottunk egymással. A portás többször elém került, mintha én üldözném őt, majd újra és újra át kellett törnöm rajta. Ladányi *Dobszólóját* ugyan kimenekítettem, de másnap felismert, mehettem volna papucsban Kufsteinba én is, ha ki nem hagyom azt az évet iskolástul, mindenestül egy kis ordenáré magyarkodással, amit akkor még hőstettként éltem meg. Ma már szégyellem. Ki nem csaphattak, kicsapattam magam. Ugyanis Iffjúné, a megyei tanfelügyelő felesége román irodalom óráin nem voltam hajlandó románul megszólalni.

Iskolakezdés. Monopol

Ceauseșcu ekkoriban érkezett haza Kínából, és kínai mintára már a repülőgépen meghirdette saját kulturális forradalmát.

Nem rendszeresen, de gyakran és meglepetésszerűen, ügyeletes tanárok várták a diákokat az iskolakapuban, többnyire a leggonoszabbak. Legalábbis ott úgy viselkedtek, hogy ők a leggonoszabbak. Hajpántot, szoknyaméretet, karszalagot, a fiúk hajhosszúságát ellenőrizték a gimnázium előtt, szinte már az utcán, amit ma nagy nyilvánosságnak mondanánk. Mai napig tartó szomorúság, hogy élvezték is.

Áll a kapuban kétoldalt egy-egy tanár ollóval a kezében, mellettük az ügyeletes diák vigyorog. Csak a tanár méreget szemmel, ha rendellenességet talál, jó esetben hazazavarja a 14-18 éves diákot hajpántért, karszalagért, a lányok szoknyáját gyakran felhasítják, ha térd fölött van vége.

A karszalagot vagy karszámot a civil ruhán is viselnünk kellett, az élet egy rövidebb szakaszában pedig tilos volt civil életet nem egyenruhában élni. A karszalagunk volt az egyenruhánk. De ez rövid ideig tartott, hamar visszaállt az emberibb szocialista rend, és csak az iskolában, oda menet és

onnan távozóban volt kötelező. Sötétedés után diák nem tartózkodhatott az utcán, csak felnőtt, szülői felügyelet mellett. Ez is egy rövidebb korszak.

A karszámon, fekete alapon sárga festékkel, a diák azonosító száma volt olvasható. A szegényebb és a kreatívabb szülők a három-négy négyzetcentiméteres vásznat beszegték, és sárga vagy fehér cérnával rávarrták a diák azonosító számát, amit az iskola igazgatóságától megszereztek. Lehetett őket sajnálni vagy irigyelni. Na de ők is éreztek valamit.

Az iskolakapuban a szigorú ügyeletes tanárok ezt az egyéni kreatúrát egy mozdulattal – vagy kettővel, vagy annál mégis többel – egyszerűen letépték. Addig tépték, amíg a kezükben nem maradt, utána eldobták. Az ügyesek – vagy a bénák – négy sarokban négy patenettel fogták fel a kabát vagy az egyenruha ingecskéjének a jobb karjára ezt a jövőcsökevényt. Így ők is, meg az ügyeletes tanárok is könnyen megszabadulhattak a kis vászondarabtól.

A gimnázium negyedik osztályában nyolcan voltunk fiúk, a többi tizen-négy lány. Jó arány, meg is látszott rajtunk! Egyik reggel egyikünket a hosszú haja miatt félreállították. Nyiratkozz meg! Nem borbélyhoz ment, és nem haza: bevárta a többieket, bevárta minket a bejárat előtt, bevárta a későket, kicsalogatta azokat, akik már az osztályukban voltak. Álltunk sorban az iskolakapu mellett. Ki igen, be nem. Gyorsan híre ment a heccnek. Úgy döntöt-

tünk, hogy mind kopaszra nyiratkozunk. Csak Lali nem tartott velünk, akinek akkor már tartós nője volt, a Zsuzsa, aki megtiltotta neki a lázadást, meg amúgy is lelkésznek készült, az apja presbiter, miért kellene lázadnia.

Kivártuk egymást a borbély előtt, csaknem dél volt már, az iskolába visszamenni egy féliskolányi fiúnak, kopaszon, rossz döntés lett volna. Vásároltunk az egyik közeli Alimentarában egy vagy két liter monopolt, felmentünk a Macskadombra, a Gomba vendéglő közelében leültünk a fűbe, és jól berúgtunk. Másnap a mi osztályunkban összesen 7 kopasz ült az iskolapadban, a lányok röhögtek, mi meg vártuk a botrányt. Eszünkbe sem jutott, hogy lázadunk. Kirúgás lett a vége, Kufstein, de hazaküldeni – mint az előző nap – már senkit nem lehetett.

*

Meg lehetett úszni az iskolakapu előtti ellenőrzést, ha jóval a kezdés előtt érkeztlél, vagy ha késtél tíz percet, negyedórát. A portás, pedellus, iskolaőr jóindulatán múlt, beenged-e. Többnyire beengedett, ha látta rajtad, hogy fogorvostól jössz. Te szegény.

Majomsziget

Ma is ott van az iskolakapuvál szemben, de már nem majomsziget, és nem is a Majomsziget. A Majomsziget eredetileg egy nyilvános vécét körülvevő aprócska park volt, kis termetű fákkal, bokrokkal. Combmagasságig érő kovácsolt, sokszögletes fémkorlát kerítette körül. Ezen ücsörögtünk, mint a majmok. A srácok a csajokat várták, a csajok a srácoakat. Az iskolapadból. Aztán mindenki világgá ment a párjával. Öröm volt világgá menni! Ott kellett csak nagy bátorság a cigizéshez. Én legtöbbször Csillára vártam.

Demkó bácsi

Magyar történelmet a romániai magyar iskolákban nem tanítottak, a gimnázium harmadik évfolyamának *Világtörténelem* tankönyvében Magyarország, a magyarság történel-

me talán egy oldalt kapott, egy nagyméretű fotóval. Az általános iskola 8. évfolyamán és a gimnázium negyedik évében Románia történelmét román nyelven tanították a magyar tannyelvű iskolákban, osztályokban is. Románia történelméből kötelező volt érettségi vizsgát tenni román nyelven.

Demkó bácsi magyar irodalmat tanított, ami nehezen képzelhető el történelmi háttérismeretek nélkül, ő meg nem is tudta másként elképzelni. Amikor úgy gondolta, hogy elérkezett az ideje, kinézett a szemüvegéből és szűkszavúan azt mondta: zárójel! És elkezdte. Tartott egy kis sűrű magyar történelem órát. Jegyzetelni nem engedett, elvárta – elvárta?, megkövetelte –, hogy a ceruzát tegyük le a kezünkbe. Huszonketten voltunk az osztályban, huszonkét ceruza koppant egymás után az asztalokon, kicsi kis géppuskatűz-sorozat tompított hangját hallatva.

Amikor Demkó bácsi befejezte magyar történelmi felvilágosításunkat – mondjuk, Vitéz János és Janus Pannonius kapcsán Mátyás király udvaráról, a trónöröklés belső harcairól, az egyház szerepéről ebben –, letette ő is a töltőtollat, és nagyjából negyedórára elhagyta az osztálytermet. Azt, hogy az iskola épületéből is kilépett, csak sejtettük. Amikor visszatért, erős rumszagot árasztott.

A számtalan feljelentésről csak jóval később szereztünk tudomást. Hogy ezekben a rumok elfogyasztása is szerepelt, vagy csak a tantervtől

jelentősen eltérő szemléletű magyar irodalomóra, nem lehet tudni.

De feljelenhették őt akár azért is, mert ha nem is volt kötelező olvasmány, elvárta, hogy a nagyváradi diák alaposan ismerje Dutka Ákostól *A Holnap városát*, Juhász Gyula, Emőd Tamás verseit, Nagy Endrétől az *Egy város regényét*. A Holnaposokat. A könyvtárban, azaz Kufsteinban ezek még ott voltak. Adyt a tankönyvek is említették.

Nyolcan – mint a gonoszok

Pataki előtt voltam a naplóban, ha ő hiányzott, én biztosan feleltem egész nap, minden órán. A napi felelős jelentette a hiányzókat minden óra előtt: tanár elvtársnak/elvtársnőnek jelentem, az osztály létszáma ennyi, hiányzik Pataki István. Biharról járt be Nagyváradra, gyakran elsőként érkezett, és ha már unta, hogy még mindig nincs az osztályban rajta kívül senki, megreggelizett és azonnal, még az első óra kezdete előtt eltűnt, hazament. Télen, a disznóvágások idején csak a disznótoros szagokról sejtettük, hogy ő már volt iskolában.

Pataki Pista is írt verseket, nagyon korán közölte is őket. Az abszurdoid Páskándi hatása alatt élt. *Passzus* című első könyvét én adtam ki a Pesti Szalonnánál Budapesten a kilencvenes évek legelején. Ilyeneket írt (emlékezetből idézem, mert könyvem nincs):

kerítésnélküliház

kertnélküliház

kéménynélküliház

falaiközötti

Meg ilyet is: *Vadászaton*

nyúl

róka

farkas

medve

jaj,

vetkőzőm,

én

1970-ben vagy '71-ben! Aztán meg bluesokat. Aztán meg elhallgatott. Aztán meg a rendszerváltás utáni egyik találkozásunk után, amikor jogosítványt kockáztatva kívánságára Váradról Biharra ittasan kocsival hazaszállítottam, búcsúzásakor, gondolom, hálából, azt mondta nekem: te is a zsidók seggéből bújtál ki.

Szlafkay Attila műfordítóként felvette a Személy nevet, amelyet Ara (akkor még Kovács) Attila (mint láttuk, szintén motoros a Moghiorosban) adott neki. Szlafkay Személy Attila németből fordított, románból meg Mircea Dinescu-verseket, később műfordításkötetei jelentek meg már Magyarországon.

Ara-Kovács Attila, akkor még csak Kovács Attila, filozófiai dolgozatokat, na meg kafkás novellákat írt akkoriban (1970-71). Egy köteget ezekből rám bízott, majd néhány hét múlva megkért, hogy égessem el, mert ő már nem akar, nem tud író lenni. Nem tettem eleget a kérésének, de a gépelt iratok eltűntek a költözések során.

Előfordult, hogy egy-egy éjszakán többször elkísértük egymást hazáig. Ő a Gilányin, mi a Rogériuszon lak-

tunk. Villamos már nem járt, mégis. Egy alkalommal megállt a Transilvania étterem Bémer téri hosszú fala előtt a két széles ablak között, és azt mondta: azt szeretném, hogy itt végezzem velem a sorozattűz. Tizenhét-tizennyolc évesek voltunk.

*

Mohácsi Laci osztálytárs is írt egy verset. Egyet biztosan. Bátor fiú volt, a folyosón is képes volt így köszönni: Kitartás, éljen Szálasi, és hozzá kart is lendített. Szaládról járt be, nagy csajcsábásznak állította be magát. Könnyű volt az ingázóknak: befelé, meg hazafelé is, fiúk és lányok között számos alkalom adódott a bűgásra télen és nyáron.

*

Megalapítottuk a *KOMOPASZEPA* (Kovács–Mohácsi–Pataki–Személy–Papp) irodalmi társaságot, és a „szervezet” kiadványának egy néhány példányos iskolai szamizdatját is összegepeltünk. Versek, fordítások, novellák. Egyik példánya éppen ezekben a hetekben került elő.

*

Demkó tanár úr havonta egyszer rendkívüli irodalmi órát tartott délután. Nem volt kötelező a megjelenés, sőt, de jöttek párhuzamos osztályokból is, sőt másodikosok, harmadikosok (tizedikesek, tizenegyedikesek is). Minden hónapra kiadott egy olvasmányt, amelyet majd a délutáni rendkívüli órán elemezni kell. Ennek az elemzésnek megvolt a kijelölt felelőse. Kovács (akkor még nem Ara) Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regényét kapta. Attila már akkor is, tizenhét-tizennyolc évesen kozmopolita hírében állt, és a tanári katedráról, ahol előadását megtarthatta, enyhén szólva leteremtette a remekművet. Demkó tanár úr összeomlott. Kedvenc, sőt legokosabb tanítványa a kedvenc regényét kivégezte. Nekem is meggyőződésem, hogy igazságtalanul! De nagy esemény volt, dráma a délutáni osztályteremben.

*

Voltak negatív tanárhősök, akiktől szintén sokat lehetett tanulni. Hornung, a cukrosbácsi szerepében, vagy

Vörösváry bácsi, aki biológiatanárként már egy kettes után is azt mondta: megkapod, legyen karácsonyod. És hm, hogy is hívták azt a matematikatanárt, aki látványosan fixírozta a lányainkat. Nem tudom, de jó nagy darab öregember volt.

*

Citromka. A töpörtyű nagyságú szőke rajztanár. A galériában kiépített fotóműhellyel.

*

Patakit többször próbára tettük. Rendkívüli memóriája volt. Elolvastott egy két-három oldalas szöveget, majd néhány percen belül – de csak azon belül – szinte szó szerint visszamondta. Egyszer, egyik szünetben Mark Twain *Taliga* című regényének egy részletével vizsgáztattuk. Kosztolányit is visszamondott, de azt annyira nem szerette.

*

Küldözgettük a verseinket a lapokhoz. Patakiival egyszer Kolozsvárra is felutaztunk, de csak elsétáltunk (többször) az *Utunk* szerkesztőségének főtéri kapuja előtt, bemenni nem volt bátorságunk. Kéziratainkkal a zsebünkben a következő vonattal hazautaztunk. Aztán írtunk egy levelet K. Jakab Antal szerkesztő, kritikus levelező rovatához: Tisztelt szerkesztő elvtárs! Ne haragudjon, hogy levelünkkel íróasztalán lábatlankodunk... A többire nem emlékszem.

*

1971 decemberében, éppen két hónapja múltam tizenhét, elfogadott a nagyváradi pártlap, a *Fáklya* három versemet, Nagy Béla lehetett a hétvégi melléklet rovatvezetője. A közlés feltételül szabták, hogy változtassam meg a nevem. Papp Józsefként nem jelenhetek meg, mert azonos nevű szerkesztő vezeti a lap gazdasági (!) rovatát. El lehet képzelni, milyen lehetett az! Péntek volt, szombaton jönnének a versek. Tél és hó. Akkor még lehetett kapni a boltokban Egri bikavért, vettünk egy üveggel, és a Garasos híd Szacsvaszobor felőli oldalán, lent a parton, a hóban, elkezdtük találgatni a nevem. Váradi Akármi nem lehetek, mert akkor volt már egy elsőkötetes, a *Kölyökharcsa* szerzője, Váradi B. László. Mi legyek? Közeledett a határidő, a 14 óra, a bort pedig már megittuk, ennek ellenére fáztunk. Legyél Kőrössi, mondta Tüzes Bálint, aki akkor nemcsak felfedezőm volt, hanem keresztapámmá is előlépett, és ezt korai haláláig emlegette. Rendben, de ne ipszilonnal! Ne! De azért a két ss-t megadom neked. Így lettem sokáig Kőrössi Papp József, aztán csak Kőrössi, majd Kápéjé.

Szisi néni

Szisi néni kedveltük. Földrajzot tanított, és egyben az egyik igazgatóhelyettes is volt. Sokat utazott külföldre, olyan országokba is, amelyekről – Kína például – álmodni sem lehetett. Sok órája elmaradt emiatt, de amikor megérkezett, mesélt. Mesélt, mesélt, mesélt.

A tanárok, különösen az ügyeletesek, az órák közötti szünetekben fegyelmező szándékkal gyakran látogatták az osztályokat a Moghiorosiban. Egyik alkalommal a nagyszünetben Szisi néni lépett az osztályterembe, és igazi bulizós hangulattal szembesült. Tizenkettedikesek voltunk. A lányok, a vendéglányok is, csaknem combtőig hajtották fel a szoknyájukat, eldobták a hajpántjukat, nagy jövés-menés, dal és kacagás, rendetlenség. Világvége hangulat, mondjuk, fél évvel az érettség és az érettségi előtt.

Szisi néni megkérdezte, mit jelentsen ez. Választ nem kapott. Ki az osztályfelelős? Kovács Attila jelentkezik. Szisi

néni ránéz, ismeri. Te maradj csendben! Ki az UTC- (KISZ-) titkár? Attila ismét jelentkezik, mert akkoriban éppen a kommunista jelenét élte, amellyel a vallásos múltját váltotta fel. Attila! Te maradj csendben! Én is így gondolom, mondja a későbbi Ara-Kovács, de előtte elmondanám, hogy...

Na de akkor már nem volt más választás, mivel maradt a bulizós hangulat, Szisi néninek kellett távoznia. Ez már az orgia kezdete.

Elővették az osztályfőnököt az igazgatóságon, szegény Tomory bácsit, az orosz tanárt, aki már senkit sem tanított, mert az orosz nem tanították, de nyugdíjazásáig valahogy ki kellett tartani. Attilát pedig tiszteletlen viselkedésért, na meg, mert nem képes fegyelmezni, „mindent megengedsz, Attila, az osztályteremben”, tanári kar elé citálják. Felróják neki összes bűnét, főleg liberalizmusát: fogalma nincs, mi történik az osztályban, elengedte a gyepőt, a lovak közé dobta a vezetőszarat, képtelen fegyelmet tartani, pedig az nem is lenne olyan nagy ügy, hiszen alig vagyunk huszonketten, abból is naponta hiányzik több érettségire, felvételre készülő, különórára járó osztálytársunk. Egy utecsista (KISZ-) vezetőhöz nem méltó magatartást tanúsít. Satöbbi.

Attila (akkor még nem Ara-Kovács, még nem az *Ellenpontok* alapítója) akkor már Konrádot, Eörsit, Lukácsot, Heideggert, Nietzsche-t,

Kierkegaardot olvas mindenféle nyelveken. Otthon zongorájuk is van.

Attila többször szót kérne, de nem adnak neki, az utolsó szó jogát mégis megkapja. Demkó bácsi ül mögötte, a mi drága magyartanárunk, aki magyar történelem órát is tart magyar irodalom órán. Ő nem tagja a tanári karnak, csak valahogy ott van.

Tisztelt Tanári Kar! Én ezzel az eljárással nem értek egyet, nem fogadom el ezt a testületet. Kérem, ha készül jegyzőkönyv, felszólalásomat szó szerint rögzítsék, elvégre megválasztott osztályfelelős és UTC- (KISZ-) titkár vagyok.

A mögötte ülő Demkó tanár úr, Demkó bácsi hátulról megragadja a derekát, és megpróbálja Attilát visszarángatni a padba. Hallgass! Hallgass! Ül le! Hallgass! De ő ellenáll, újra és újra felülkerekedik, vagyis talpára áll. Kivezetik a terem-ből, majd három nap Kufsteinra ítélik. Irány a könyvtár.

*

Meg kell mondani, hogy a tanáraink védeni akartak bennünket és a magyar nyelvű gimnáziumot. A rendszer és a

román iskolarendszer összes szeme minket figyelt, a magyar nyelvű iskolákat, gimnáziumokat és óvodákat. Keresték a támadási pontokat. Ha voltak is rosszindulatú tanáraink – mert persze, hogy voltak, hol nem voltak, hol nincsenek? –, Sziszi néni és Demkó bácsi ellenünkre is védőerőnyőt tartott fölénk, ha megbüntetésünk árán, de akkor is.

Attilát a három nap alatt minden szünetben meglátogattuk Kufsteinban. Nem volt nehéz, mert az osztályunkkal szomszédos terem volt a könyvtár, amelyet ő a szünetekben sem hagyhatott el, és ahol a tanítási idő alatt a megalázás szimbólumává vált papucsban kellett tartózkodnia. Mi pedig, néhányan, komolyan vettük a könyvtári Kufsteint: uzsonnával tápláltuk a raboskodót, majd a végében elszívtuk a nagyszüneti bagót.